

Cisár

Ryszard
Kapuściński

„Vždy bolo prejavom
trestuhodnej opovážli-
vosti a správania proti
vžitým obyčajam, ak sa
niekto pozrel cisárovi
do očí.“

absynt
prekliati/reportéri

~~absynt~~

Ryszard Kapuściński Cisár

Preklad: Patrik Orišek

Prekliati reportéri
Absynt 2017

Copyright © the Estate of Ryszard Kapuściński 2016

All rights reserved.

Cover Art © Pavlína Morháčová

Translation © Patrik Orišek

ISBN 978-80-8203-000-9

Trón

Zabudni na mňa,
všetko je to už preč...

cigánske tango

Ach, Nigus Negesti,
pomôž Abesínii,
ohrozená je už
na celej južnej línii.
A na sever od Makaly,
oj, tam sa už predrali.
Nigus, Nigus,
daj mi guľky a prach.

predvojnová varšavská pieseň

Keď pozorujeme správanie sliepok v kuríne, zistíme, že vyššie postavené sliepky ťobú do nižšie postavených sliepok a tie pred nimi ustupujú. V ideálnom prípade nachádzame jednoduchú hierarchiu – na vrchole je nadsliepka, ktorá ťobe do všetkých sliepok, a tie uprostred hierarchie zasa ťobú do tých, ktoré sú nižšie, ale rešpektujú sliepky s vyššou pozíciou. Na dne sa nachádza sliepka popoluška, ktorá musí ustupovať všetkým ostatným sliepkam.

Adolf Remane; Svojrázne zvyky stavovcov

Ak človek získa správny stupeň poddajnosti,
zvykne si na všetko.

C. G. Jung

Keď chce delphinus spať, vypláva na hladinu, tam zadrieme a pomaly klesá k morskému dnu. Keď naň narazí, zobudí sa, opäť vypláva na hladinu, kde zaspí, a znovu klesá. Tým istým spôsobom sa opäť prebudí, a takto v ustavičnom pohybe odpočíva.

Benedykt Chmielowski; Nové Atény alebo Akadémia všetkých učení

Po nociach som počúval rozprávanie tých, čo poznali cisárov dvor. Buď k nemu sami kedysi patrili, alebo doň mali právo vstupu. Nezostalo ich veľa. Niektorých usmrtili popravné čaty, iní utiekli za hranice alebo sedia vo väzení v kobkách pod palácom: zo siení ich zhodili rovno do pivníc. Sú aj takí, čo sa ukrývajú v horách alebo žijú v kláštorech prezlečení za mníchov.

Každý sa pokúša prežiť, ako vie a môže. Iba hrstka ich ostala v Addis Abebe, kde – ako sa ukazuje – možno najľahšie uniknúť pozornosti úradov.

Navštevoval som ich za tmy. Musel som pri tom meniť autá a oblečenie. Etiópcania sú veľmi nedôverčiví; nechceli veriť, že moje zámery sú úprimné: chcel som predsa oživiť svet, ktorý zmietli gul'omety IV. divízie. Sú namontované na amerických džípoch pri sedadle vodiča. Obsluhujú ich strelci, ktorých prácou je zabíjať. Vzadu sedí vojak, ktorý cez rádiovú stanicu dostáva rozkazy. Džíp je otvorený a vodič, strelec aj radista majú tmavé motocyklové okuliare, ktoré ich chránia pred prachom; okuliare zastierajú aj okraje helmy. Oči im nevidiať, iba zarastené ebenové tváre bez výrazu. Tie trojice v džípoch si tak zvykli na smrť, že ich vodiči jazdia ako samovrahovia, do zatáčok vchádzajú najvyššou rýchlosťou, rútia sa ulicami v protismere, preto sa všetci pred nimi rozutekajú, len čo ich zbadajú. Rozumnejšie je vôbec sa neocitnúť

v ich palebnom poli. Z rádiovkej stanice, ktorú na kolenách drží ten vzadu, sa cez piskot a praskanie ozývajú nervózne hlasy a výkriky. Nikdy nie je isté, či niektorý z tých chraplavých zvukov nie je rozkazom na paľbu. Rozumnejšie je zmiznúť. Rozumnejšie je zabochť do prvej bočnej uličky a prečkať tam.

Aj ja som sa neraz vnáral do klukatých uličiek plných blata a vchádzal som do domov, ktoré zvonka pôsobili opustene, akoby v nich nebolo živej duše. Báľ som sa: tie domy sledovali, mohol som priviesť do problémov seba aj ich obyvateľ'ov. Mohlo sa to stať naozaj veľmi ľahko, pretože vojaci často prečesávali ulice alebo celé mestské štvrte, hľadajúc zbrane, podvratné letáky a prívržencov starého režimu. Všetky domy sa tu navzájom sledujú, číhajú na seba, pozorujú. Taká je občianska vojna, takto naozaj vyzerá. Sadol som si k oknu a oni mi hneď hovoria – prosím vás, sadnite si niekam inam, vidieť vás z ulice, ľahko by vás mohli trafiť. Vonku prechádza auto, zastavuje, počuť výstrely. Kto to bol – oni alebo tí druhí? A kto sú dnes oni a kto tí druhí, tí iní, ktorí sú proti týmto, pretože títo sú zasa za tých ďalších? Auto odišlo, štekajú psy; v Addis Abebe psy štekajú celú noc. Je to mesto plné psov – čistokrvných a zdivočených, špinavých, zmorených parazitmi a maláriou.

Nemusia mi opakovať, aby som bol opatrný: žiadne adresy a mená, dokonca ani opisy tváre. Nemôžem napísať ani, či sú vysokí alebo nízki, chudí alebo zavalití, že majú takéto alebo onaké čelá, ruky, oči, nohy alebo kolená; tie kolená, na ktoré si už vlastne niet pred koho kláknúť.

F.:

Bol to malý japončik. Volal sa Lulu. Mal právo spať na cisárovom lôžku. Počas ceremónií zoskakoval cisárovi z kolen a ocikával hodnostárom nohy. Páni hodnostári nemohli pohnúť ani brvou, hoci cítili, že majú mokro v topánkach. Mojou úlohou bolo chodiť medzi stojacimi hodnostármi

a utierať im moč z topánok. Bola na to určená utierka z atlasu. To bolo mojou povinnosťou celých desať rokov.

L. C.:

Cisár spal na obrovskom lôžku zo svetlého orechového dreva. Bol taký malý a drobný, že ho na ňom bolo sotva vidieť, strácal sa v perinách. Na starosť sa zmenšil ešte viac, vážil päťdesiat kíl. Jedol čoraz menej a nikdy nepil alkohol. Meraveli mu kolená, a keď bol sám, ťahal nohy za sebou a knísal sa zo strany na stranu, akoby kráčal na chodúľoch. Ale keď cítil, že na neho niekto hľadá, s veľkým úsilím prinútil svaly k tomu, aby boli aspoň trochu pružné a jeho chôdza dôstojná, aby sa jeho imperátorská postava držala čo najviac vzpriamená. Každý jeho krok bol zápasom medzi krivkaním a dôstojnosťou, medzi sklonenosťou a vzpriamenosťou.

Vznešený pán dobre vedel o svojom stareckom nedostatku, ale chcel ho udržať v tajnosti, aby neoslabil prestíž a vážnosť Kráľa kráľov. Ale my, služobníci v jeho spálni, ktorí sme ho mohli potajme pozorovať, sme vedeli, koľko úsilia ho to všetko stojí. Mal vo zvyku spať krátko a vstávať skoro, keď vonku bola ešte tma. Spánok v zásade považoval za niečo, čo je síce nevyhnutné, ale zbytočne ho oberá o čas, ktorý by radšej venoval vládnutiu a reprezentácii. Spánok bol iba súkromnou, veľmi intímnou prestávkou v jeho živote, ktorý mal prebiehať hlavne medzi bohatou výzdobou a v žiare svetiel. Po prebudení vyzeral, akoby bol nespokojný s tým, že spal, akoby ho znervózňoval sám fakt, že vôbec spal, a až ďalšie úkony v priebehu dňa mu prinavracali vnútornú rovnováhu. Musím však dodať, že cisár nikdy nedal najavo najmenšiu známku nespokojnosti, hnevu, zlosti alebo frustrácie. Zdalo sa, že podobné stavy nepozná, že nervy má chladné a mŕtve ako oceľ, alebo že ich vôbec nemá. Túto vrodenú vlastnosť dokázal vznešený pán ešte rozvinúť a zdokonaľiť v duchu

zásady, že v politike sú nervy známkou slabosti, ktorá protivníkov povzbudzuje a poddaných posmeľuje k tichému vtípkovaniu. A náš pán vedel, že žart je nebezpečnou formou opozície, preto dbal na to, aby jeho psychika bola vždy v dokonalom stave. Vstával o štvrtnej alebo piatej ráno, a keď odchádzal na návštevu do zahraničia, dokonca aj o tretej v noci. Neskôr, keď už bolo v krajine veľmi zle, cisár odchádzal čoraz častejšie a celý palác sa nevenoval ničomu inému, iba jeho prípravám na ďalšie cesty. Po prebudení cisár stisol zvonček pri nočnej lampe – na ten zvuk už čakalo bdejúce služobníctvo. V paláci rozsvietili svetlá. Pre ríšu to bol signál, že najvznešenejší pán začal nový deň.

Y. M.:

Cisár začínal nový deň počúvaním hlásení. Noc je nebezpečná doba, počas ktorej sa intriguje, a Hajle Sillase vedel, že to, čo sa deje v noci, je dôležitejšie ako to, čo sa deje cez deň. Cez deň mal všetkých na očiach, ale v noci to nebolo možné. Práve preto pripisoval ranným hláseniam takú dôležitosť. Tu musím vysvetliť jednu vec: ctihodný pán nemal vo zvyku čítať. Písané a tlačené slovo pre neho nejestvovalo, všetko mu bolo treba referovať ústne. Náš pán nemal školy, jeho jediným učiteľom – aj to iba v detstve – bol francúzsky jezuita monsignore Jerome, neskorší biskup v Harere, priateľ básnika Arthura Rimbauda. Duchovnému sa však nepodarilo vštepiť cisárovi návyk čítať možno aj preto, že Hajle Sillase od chlapčenských rokov zastával dôležité úradné funkcie a nemal na pravidelné čítanie čas. Zdá sa mi však, že v tomto prípade nešlo len o nedostatok času alebo návyku. Zvyk ústneho referovania mal tú prednosť, že v prípade potreby mohol cisár povedať, že ten a ten hodnostár ho nesprávne informoval, hoci v skutočnosti to bolo naopak, a ten sa zasa nemohol nijako brániť, pretože nemal žiadny písomný dôkaz.

Cisár teda od svojich poddaných neprijímal to, čo mu hovorili, ale to, čo mu podľa neho mali povedať. Vznešený pán mal vlastný koncept, ktorému prispôboval všetky signály prichádzajúce k nemu z okolia. Podobne to bolo s písaním – náš vládca nielenže nevyužíval svoju znalosť čítať, ale ani nič nepísal a nič vlastnou rukou nepodpisoval. Napriek tomu, že vládol pol storočia, ani jeho najbližší spolupracovníci nevedia, ako vyzeral jeho podpis.

V úradných hodinách stál pri cisárovi vždy minister pera, ktorý zaznamenával všetky jeho rozkazy a nariadenia. Na tomto mieste musím dodať, že vznešený pán hovoril počas pracovných audiencií veľmi ticho, sotva hýbal perami. Aj minister pera, ktorý stál pol kroku za trónom, musel približovať svoje ucho k jeho imperátorským ústam, aby počul a zaznamenal cisárovo rozhodnutie. Okrem toho bývali cisárovo slová väčšinou nejasné a dvojznačné, najmä vtedy, keď nechcel zaujať jasné stanovisko, a situácia si vyžadovala, aby vyjadril svoj názor. Vládcova šikovnosť v tejto veci bola vskutku obdivuhodná. Keď sa nejaký hodnostár pýtal, aké je jeho imperátorské rozhodnutie, cisár neodpovedal priamo. Ozýval sa tichým hlasom, ktorý mohlo zachytiť iba ucho ministra pera, natrčené ako mikrofón. Minister pera zaznamenával cisárovo kusé a hmlisté výroky. Zvyšok bol už otázkou interpretácie, a to bola záležitosť ministra, ktorý dával rozhodnutiam písomnú formu a odovzdával ich nižšie. Ten, kto riadil ministerstvo pera, bol cisárovým najbližším dôverníkom a mal veľkú moc. Z tajomnej kabaly vládcových slov mohol poskladať ľubovoľné rozhodnutie. Ak cisárovo rozhodnutie všetkých ohurovalo svojou správnosťou a múdrosťou, bol to ďalší dôkaz neomylnosti Božieho vyvolenca. Ak sa však odniekiaľ z kúta ozývalo nespokojné šomranie, vznešený pán mohol všetko zvaliť na svojho ministra. Ten bol najnenávidenejším človekom na dvore, pretože verejná mienka bola presvedčená o добрote a múdrosti vznešeného

pána a všetky zlé a nezmyselné cisárovo rozhodnutia, ktorých bolo nespočetné množstvo, pripisovala ministromi.

Dvorania síce ticho hundrali, že Hajle Sillase by mal ministra vymeniť, ale v paláci sa otázky kládli iba zhora nadol, nikdy nie opačne. A keď prvý raz zaznela otázka z iného smeru, ako bolo dovtedy zaužívané, bol to signál, že vypukla revolúcia.

To však predbieham udalosti. Teraz sa musím vrátiť k tej chvíli, keď sa na schodoch objaví cisár a vydáva sa na ranú prechádzku. Vo chvíli, keď vchádza do parku, pristupuje k nemu šéf palácovej spravodajskej služby Solomon Kedir a podáva mu hlásenie. Cisár kráča alejou a krok za ním Kedir, ktorý rozpráva a rozpráva. Kto sa s kým stretol, kde to bolo, o čom hovorili, proti komu paktujú. A či to je možné uznať za sprisahanie. Kedir referuje aj o práci vojenského šifrovacieho oddelenia. To spadá pod Kedirov úrad; číta šifrované rozhovory, ktoré medzi sebou vedú jednotlivé divízie – je dobré vedieť, či tam neklíčia podvrtné myšlienky. Vznesený pán sa na nič nepýta, nič nekomentuje, len kráča a počúva. Občas sa zastaví pred klietkou s levmi a hodí im hovädzie stehno, ktoré mu podá sluha. Pozoruje vyhladované levy a usmieva sa. Potom podíde k leopardom, ktoré sú priviazané na reťazi, a hodí im hovädzie rebrá. Náš pán si musí dávať pozor, aby sa príliš nepriblížil k divým šelmám, lebo tie dokážu byť nepredvídateľné. Potom ide ďalej a za ním kráča Kedir, ktorý pokračuje v hlásení. Keď náš pán kývne hlavou, pre Kedira je to znamenie, že sa má vzdialiť. Ukloní sa a mizne v aleji, odchádza pospiatky tak, aby sa neobrátil vladárovi chrbtom. V tej chvíli vyjde spod stromu minister priemyslu a obchodu Mekonnin Habte-Wold. Približuje sa k cisárovi, ktorý sa ďalej prechádza, ide tesne za ním a podáva mu svoje hlásenie.

Habte-Wold má súkromnú sieť donášačov, ktorú udržiava, lebo je rodený intrigán, ale najmä kvôli tomu, aby sa zapáčil vznesenému pánovi. Teraz on na základe správ, ktoré mu

priniesli, rozpráva cisárovi, ako prebiehala posledná noc. Náš pán sa opäť na nič nepýta a nič nekomentuje, len kráča s rukami založenými za chrbtom a počúva. Občas sa priblíži ku krídľu plameniakov, ale plaché vtáky pred ním hneď utekajú, cisár sa iba usmieva; sú to jediné tvory, ktoré mu odopierajú poslušnosť. Nakoniec kývne hlavou, Habte-Wold zmĺkne a pospiatky mizne v aleji. A hneď za ním akoby spod zeme vyrastie zhrbená postava cisárovho oddaného dôverníka Ašu Woldeho-Mikaela. Tento vysoký hodnostár dohliada na štátnu politickú políciu súperiacu s palácovou spravodajskou službou Solomona Kedira a vedie ostrý konkurenčný boj so súkromnými sieťami donášačov, ktoré riadi Mekonnin Habte-Wold. Práca, ktorú títo ľudia vykonávali, bola ťažká a nebezpečná. Žili v ustavičnom strachu, že niečo včas neohlásia a upadnú do nemilosti, alebo že konkurent priniesie viac informácií a cisár si pomyslí: prečo mi dnes Solomon pripravil také hody a Mekonnin mi priniesol iba také odrobinky? Neinformoval ma preto, lebo nič nevie, alebo mlčí preto, že sám strojí úklady? Zažil azda vznešený pán na vlastnej koži málo takých prípadov, že ho zrádzali najbližší a najdôveryhodnejší? Preto cisár trestal za mlčanie. Ale na druhej strane, nekonkrétne prúdy slov nudili a dráždili jeho imperátorské ucho, takže ani netrpezlivé táranie nebolo dobrým východiskom. Už sám vzhlad tých ľudí naznačoval, v akom ohrození žijú. Boli nevyspatí, unavení, pracovali v ustavičnom napätí, v horúčke, prenasledujúc obeť, v ovzduší nenávisti a strachu, ktorý ich zvyčajne obklopoval. Ich jedinou záštitou bol cisár, ale ten ich súčasne mohol zničiť jedným pohybom ruky. Veru tak, láskavý pán im neľahčoval život. Ako som spomínal, počas rannej prechádzky Hajle Sillase počúval hlásenia o sprisahaniach, ale nikdy nekládol otázky ani nekomentoval informácie, ktoré dostal. Musím priznať, že vedel, čo robí. Náš pán chcel získať informáciu v čistom stave, teda pravdivú. Ak by sa pýtal alebo vyjadroval svoj

názor, informátor by začal úslužne meniť fakty, aby zodpovedali cisárovým predstavám. Celé to donášačstvo by bolo prekrútené a subjektívne a vládca by sa nikdy nedozvedel, čo sa naozaj deje v štáte a paláci. Na konci prechádzky cisár počúva, čo o poslednej noci môžu povedať ľudia Ašu Woldeho-Mikaela. Krmi psy a čierneho leoparda, potom obdivuje mravčiara, ktorého nedávno dostal ako dar od ugandského prezidenta. Skloní hlavu a Aša odchádza prikrčený a v neistote, či dnes povedal viac alebo menej než jeho dvaja najväčší súper – Solomon, nepriateľ Mekonnina a Ašu, a Mekonnin, nepriateľ Ašu a Solomona. Posledný okruh prejde Hajle Silase sám. V parku svitá, hmla sa vytráca, v tráve sa ligoce rosa. Cisár premýšľa. Je to čas taktických príprav a stratégií, riešenia personálnych hádaniek a zvažovania ďalšieho ťahu na šachovnici moci. Analyzuje informácie, ktoré dostal od donášačov. Závažných vecí je medzi nimi málo, najčastejšie donášajú jeden na druhého. Naš pán má všetko zaznamenané v hlave – jeho myseľ je počítač, ktorý ukladá do pamäte aj najmenšie detaily. V paláci nebolo žiadne personálne oddelenie, žiadne spisy ani dotazníky. Cisár všetko nosil v hlave, celú najtajnejšiu kartotéku etiópskej elity. Vidím ho teraz, ako sa zastavuje a obracia tvár k nebu, akoby sa modlil. Panebože, ochráň ma pred tými, čo sa ku mne blížia na kolenách a skrývajú dýku, ktorú mi chcú vraziť do chrbta. Ale ako mu môže pomôcť Pán Boh?

Všetci ľudia v cisárovom okolí sú presne takí – kľčia pred ním na kolenách s ukrytou dýkou. Vo výškach nikdy nie je teplo. Fúkajú tam ľadové vetry, každý sa chúlí do seba a dáva si pozor, aby ho sused nezhodil do priepasti.

T. K.-B.:

Drahý priateľ, samozrejme, že si na to pamätám. Akoby to bolo včera. Len včera, ale zároveň pred celými vekmi.

V tomto meste, ale na akejsi inej planéte, ktorá sa už vzdialila. Ako sa to všetko pomiešalo – časy, miesta, svet rozpadnutý na kúsky, ktoré sa nedajú zlepíť. Zostali iba spomienky; to je jediné, čo ešte stále žije. Strávil som pri cisárovi veľa času ako úradník ministerstva pera. Prácu sme začínali o ôsmej, aby o deviatej, keď príde vládca, bolo všetko pripravené. Náš pán býval v novom paláci oproti Africa Hall, ale oficiálne úkony vykonával v starom paláci, ktorý postavil cisár Minilik na susednom pahorku. Náš úrad bol vlastne v ňom, nachádzala sa tam aj väčšina cisárskych inštitúcií, pretože Hajle Sillase chcel mať všetko poruke. Prichádzal v jednom z dvadsiatich siedmich vozidiel, ktoré tvorili jeho súkromný automobilový park.

Mal rád autá; najväčšmi si cenil tie od značky Rolls-Royce pre ich vážny a dôstojný vzhľad, ale pre zmenu používal aj mercedesy a lincolny modelu Continental. Pripomínam, že náš pán bol prvý, kto dovezol autá do Etiópie, a vždy sa žičlivo staval k nadšencom technického pokroku, ku ktorým sa, žiaľ, náš roľnícky národ správal s nechutou. Veď cisár takmer prišiel o trón, a dokonca o život, keď v dvadsiatych rokoch priviezol z Európy prvé lietadlo! Obyčajný aeroplán bol vtedy považovaný za dielo satanovo a na dvoroch veľmožov sa strojili úklady proti takému šialenému vládcovi, bezmála kabalistovi a černokňazníkovi. Odvtedy musel vznešený pán opatrnejšie uspokojovať svoje novátorské chútky, až kým pre odpor, ktorý vzbudzujú v starom človeku všetky novinky, s tým takmer úplne neprestal. O desiatej ráno teda prichádzal do starého paláca.

Pred bránou už cisára očakával dav poddaných, ktorí sa pokúšali odovzdať mu petíciu. Teoreticky to bola najjednoduchšia cesta, akou sa v cisárstve dalo dovolať spravodlivosti alebo omilostenia. Pretože náš ľud je negramotný a spravodlivosť žiada väčšinou chudoba, ľudia sa zadlžovali na celé roky, aby mohli zaplatiť pisára, ktorý by spísal ich sťažnosti

a prosby. Okrem toho tu bol problém s protokolom, pretože zvyk prikazoval poddaným, aby pred cisárom ponížene kľáčali s tvárou pritisnutou k zemi. Ako v takejto pozícii podať obálku s petíciou do prechádzajúcej limuzíny? Problém vyriešili tak, že cisárova limuzína spomaľovala, za oknom sa objavila cisárova tvár plná láskavosti a stráž, ktorá išla za ním v ďalšom aute, zbierala časť obálok z rúk, ktoré k nej nahaľoval ľud. Iba časť, pretože tých rúk bol celý les. Ak sa dav priplazil k prichádzajúcim autám príliš blízko, najvtieravejších žiadateľov musela garda biť a odháňať obuškami, pretože bezpečnostné dôvody a vážnosť majestátu si vyžadovali, aby jazda bola plynulá a bez neplánovaných zdržaní. Autá išli ďalej stúpajúcou alejou a zastavili na nádvorí paláca. Aj tu na cisára čakal dav, ale celkom iný ako tá bedač, ktorú pred bránou zúrivo rozháňali príslušníci elitnej jednotky Imperial Bodyguard. Ten dav, ktorý vítal vládára na nádvorí, tvorili ľudia z cisárovho najbližšieho okolia. Všetci sme sem prichádzali o niečo skôr, aby sme nezmeškali cisárov príchod; tá chvíľa mala pre nás zvláštnu dôležitosť. Každý sa chcel predviesť čo najlepšie dúfajúc, že si ho cisár všimne. Nie, nesnívali sme o nejakom zvláštnom povšimnutí, napríklad takom, aby sa vznešený pán pri nás zastavil a prihovoral sa nám. To veru nie, o tom sa nám ani nezdalo! Poviem otvorene, túžili sme po tom najmenšom povšimnutí, skutočne najkratšom, bezvýznamnom, prchavom ako zlomok sekundy, ktoré by imperátorským očiam v ničom neprekážalo, ale neskôr by spôsobilo vnútorný otras a ovládla by nás triumfálna myšlienka: všimol si nás! Akú nám to potom dávalo silu! Aké neobmedzené možnosti pred nami otváralo! Predpokladajme, že cisárovo oko ľahko prebehlo po niečej tvári. Len prebehlo! Vlastne by sa dalo povedať, že sa nič nestalo. Ale akože sa nič nestalo, keď po nej prešlo! Hneď cítime, ako nám stúpa teplota tváre, ako sa krv hrnie do hlavy, srdce silnejšie bije. To je najlepší dôkaz, že sa nás dotklo vládárovo oko. Ale

čo tam po tom, dôkazy nemajú v tej chvíli žiadny význam. Oveľa dôležitejší je proces, ktorý sa mohol odohrať v pamäti nášho pána. Vedelo sa, že náš pán mal vďaka tomu, že nevyužíval svoju schopnosť čítať a písať, fenomenálne rozvinutú zrakovú pamäť. A o tento dar prírody mohol opierať svoje nádeje majiteľ tváre, po ktorej prebehla cisárska zrenica. Už počítal s tým, že nejaká prchavá stopa, hoc aj nejasný tieň, sa zachytila v pánovej pamäti.

Teraz už len bolo treba vytrvalo a rázne manévrovať v dave, prešmykovať sa, pretláčať a prebíjať sa ním a čo najčastejšie nastavovať svoju tvár tam, kde na nej mohol spočívnuť cisárov pohľad – aj keď mimovoľne a nevedomky – a zaznamenávať ju, zaznamenávať a zaznamenávať. A potom sa čakalo na chvíľu, keď si cisár povie: počkať, počkať, tú tvár poznám, ale nepoznám meno. No a povedzme, že sa opýta na meno. Iba na meno, to stačí! A tvár a meno sa spoja a vznikne osoba, kandidát hotový na nomináciu. Pretože iba tvár – to je anonym, iba meno – to je abstrakcia, a tu je potrebné zhmotňovať sa a konkretizovať, získavať tvar, formu, samostatnosť. To bol osud, o ktorom sme najväčšmi snívali, ale aké ťažké bolo naplniť ho! Veď na tom nádvorí, kde cisára vítal dav dvoranov, bolo tých tvárí, čo sa mu podsúvali, celé desiatky a určite nebudem preháňať, keď poviem, že stovky – jedna sa tísila na druhú, väčšia vytlačala menšiu, tmavšia zatieňovala jasnejšiu, jedna pohrdala druhou, staršie sa tlačili pred mladšie, slabšie uhýbali silnejším, plebejské súťažili s aristokratickými, široké s úzkymi, tvár drvila tvár, ale aj tie ponížené, odstrčené, treťoradé a porazené, aj tie, pravdaže z odstupu, ktorý vytvárali zákonitosti hierarchie, sa pretláčali dopredu, vychyľovali sa raz z jednej strany, raz z druhej, spoza privilegovaných tvárí, aj keď nie úplne, vystrkovali aspoň ucho alebo časť sánky, bradu alebo líce, len aby boli čo najbližšie k cisárskej zrenici! Keby chcel vznešený pán obsiahnuť pohľadom celú scénu, ktorá sa pred

ním otvárala po vystúpení z auta, všimol by si, že sa k nemu neotáča len tá pokorná a súčasne nepokojná stohlavá masa, ale okrem tejto ústrednej skupiny ľudí s vysokými titulmi, sprava aj zľava, spredu aj zozadu, zďaleka aj celkom zďaleka, z dverí aj okien, spod dverí aj z cestičiek sa mu nastavujú na zaznamenanie tváre celého zástupu lokajov, kuchynských pomocníkov, upratovačov, záhradníkov a policajtov. A náš pán na to všetko hľadá. Prekvapuje ho to? Pochybujem. Náš pán bol predsa tiež kedysi časťou stohlavej magmy. Nemusel aj on nastavovať svoju tvár, aby sa ako sotva dvadsaťštyriročný stal nástupcom trónu? A konkurenciu mal čertovskú! O korunu sa uchádzal celý regiment skúsených dvoranov. Príliš sa však ponáhľali, predbiehali sa navzájom, vášnivo si skákali do hrdiel celí netrpezliví, aby už sedeli na tróne. Najdôstojnejší pán vedel čakať. A to je najväčšie umenie. Nestal by sa veľkým politikom bez trpezlivého čakania a pokorného zmierenia s tým, že príležitosť sa môže naskytnúť až po rokoch. Vzácný pán čakal desať rokov, aby sa stal nástupcom trónu, a potom ďalších štrnásť, aby sa stal cisárom. Celkovo takmer štvrtstoročie opatrného, ale energického úsilia o korunu. Vravím opatrného, pretože pre nášho pána boli charakteristické tajnostkárstvo, diskretnosť a mlčanie. Poznal palác, vedel, že aj steny tu majú uši, že spoza závesov ho pozorne sledujú zvedavé pohľady. Musel byť prefikáný a veľmi šikovný. Predovšetkým sa nemohol predčasne prezradiť, ukázať svoju nenásytnú túžbu po moci – tá by okamžite zjednotila nepriateľov a podnietila ich k boju.

Udrelí by a zničili každého, kto vystúpil dopredu. Nie, celé roky bolo treba ísť v rade, dávať pozor, aby sa nikto nevzdialil, a čakať na vhodnú chvíľu. V roku 1930 táto hra priniesla nášmu pánovi korunu, ktorú si udržal ďalších štyridsaťštyri rokov.

Keď som kolegovi ukázal, čo píšem o Hajlem Sillasem – či skôr o cisárskom dvore a jeho páde, o tom, čo mi rozprávali tí, ktorí zapíňali salóny, kancelárie a chodby paláca –, spýtal sa ma, či som ich navštevoval v ich úkrytoch sám. Sám? To by vôbec nebolo možné. Beloch, cudzinec – nikto z nich by ma nepustil cez prah svojho domu bez dôveryhodného odporúčania. A už v žiadnom prípade by sa mi nikto nezveroval (k Etiópanom je vo všeobecnosti ťažké preniknúť, vedľa mlčať ako Čiňania). Odkiaľ by som vedel, kde ich hľadať, kde sú, čím boli a čo mi môžu povedať?

Nie, nebol som sám, mal som sprievodcu.

Teraz, keď už nežije, môžem povedať, ako sa volal: Teferra Gebrewold. Do Addis Abeby som prišiel v polovici mája 1963. O niekoľko dní sa tu mali zísť prezidenti krajín nezávislej Afriky a cisár pripravoval mesto na stretnutie. Addis Abeba bola vtedy veľkou, niekoľkotisícovou dedinou, ktorá sa rozprestierala na pahorkoch uprostred eukalyptových hájov.

Na trávniku pri hlavnej ulici Churchill Road sa pásli stáda kráv a kôz a autá museli zastavovať, keď kočovníci hnali cez cestu skupiny vyplašených tiav. Pršalo a v bočných uličkách sa kolesá áut šmýkali v hustom hnom bahne, prepadávali sa stále hlbšie, až sa napokon vytvorila nehybná kolóna zapadnutých áut.

Cisár vedel, že hlavné mesto Afriky musí vyzeráť oveľa okázalejšie, preto prikázal, aby postavili niekoľko moderných budov a dali do poriadku najdôležitejšie ulice. Žiaľ, ich výstavba sa ťahala donekonečna, a keď som sa pozeral na lešenia v rôznych častiach mesta a na ľudí, ktorí tam pracovali, spomenul som si na scénu, ktorú opísal Evelyn Waugh, keď v roku 1930 prišiel do Addis Abeby na korunováciu cisára:

„Zdalo sa, že mesto začali budovať len teraz. Na každom rohu stáli rozostavané budovy. Niektoré už boli opustené, na iných pracoval dav otrhaných domorodcov. Raz popoludní som videl dvadsať alebo tridsať ľudí, ktorí pod vedením arménskeho majstra odpratávali hromadu sutín a kamenia, ktorá ležala pred hlavným

vchodom do paláca. Pracovali tak, že najskôr naplnili drevené nosidlá odpadom a potom ich vyklopili na smetisku, ktoré sa nachádzalo o päťdesiat yardov ďalej. Majster medzi nimi chodil s dlhou palicou v ruke. Ak musel na chvíľu odísť, všetko sa okamžite zastavilo. Neznamenalalo to, že si ľudia sadli alebo sa začali rozprávať, líhať si na zem, nie, oni jednoducho znehybneli na mieste, kde stáli, ako kravy na pasienku. Občas upadali do letargie s tehlou v ruke. Keď sa konečne objavil majster, začali sa opäť hýbať, ale veľmi ospalo, ako postavy v spomalenom filme. Keď ich bil palicou, nevolali o pomoc, neprotestovali, iba trochu zrýchlili svoj pohyb. Údery ustali a oni sa vracali do pomalého tempa, a keď majster opäť odišiel, okamžite znehybneli, akoby zamrzli na mieste, na ktorom stáli...“

Tentoraz panoval na hlavných uliciach veľký ruch. Pozdĺž nich prechádzali obrovské buldozéry a búrali najbližšie stojace chatrče z hlíny, už opustené, pretože deň predtým polícia vyhnala ich obyvateľov z mesta. Murárske brigády stavali vysoký múr, ktorý mal zakryť zostávajúce chatrče.

Mesto voňalo čerstvým betónom a farbou, tuhnúcim asfaltom a vôňou palmových listov, ktorými boli vyzdobené slávnostné brány.

Na počesť prezidentov usporiadal cisár imponantnú recepciu. Špeciálne lietadlá na ňu privážali z Európy víno a kaviár. Za dvadsaťpäťtisíc dolárov priviezli z Hollywoodu Miriam Makebu, aby na záver hostiny zaspievala africkým vodcom piesne kmeňa Zuluov. Pozvaných bolo viac ako tritisíc osôb, ktoré boli hierarchicky rozdelené na niekoľko vyšších a nižších kategórií. Pre každú kategóriu boli navrhnuté pozvánky v inej farbe a pripravené iné menu.

Recepcia sa konala v starom paláci. Hostia prechádzali dlhými špaliermi príslušníkov cisárskej gardy, vyzbrojených šablami a halapartňami. Trubači na vrcholoch veží trúbili vo svetle reflektorov fanfáry na počesť cisára. Divadelné skupiny vystupovali medzi stĺpmi na chodbách a hrali historické scény zo života mŕtvych cisárov. Dievčatá v ľudových krojoch obsypávali z balkónov hostí kvetmi. Na nebi vybuchovali ohňostroje.